

АНАЛІЗ ЕВОЛЮЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ПІСЕННІЙ ЕСТРАДІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. В ПРАЦЯХ МИКОЛИ МОЗГОВОГО

С. В. Кишакевич. Аналіз еволюційних процесів в українській пісенній естраді кінця ХХ – початку ХХІ ст. в працях Миколи Мозгового

Показано вагомість наукової та культурно-просвітницької діяльності Миколи Мозгового, яка була спрямована на дослідження історичного розвитку масової музичної культури та шоу-бізнесу в Україні, популяризації української естрадної пісні, формування нової генерації вокалістів, здатних співати без фонограми. У сучасних умовах функціонування шоу-бізнесу підкреслюється важливість вивчення мистецьких надбань минулого, дослідження творчості таких корифеїв, як Микола Мозговий. Продемонстровано, що М. Мозговий як науковець уперше системно підійшов до дослідження еволюційних процесів формування музичної естради в Україні, зумів визначити немало чинників, які визначають рівень масовізації вітчизняної естради, проаналізував особливості історичного розвитку української естради кінця ХХ – початку ХХІ ст., дослідив роль супровідно-технічних засобів. Особливого значення М. Мозговий надавав сучасним ринковим механізмам та культурним чинникам як визначальним факторам еволюційного розвитку естрадного пісенного жанру.

Ключові слова: Микола Мозговий, виконавський стиль, українська естрада, творча діяльність, авторська пісня, масовізація естрадного мистецтва.

S. Kyshakevych. Analysis of evolution processes in the Ukrainian variety song art at the end of XX – beginning of the XXI century in the scientific works of Mykola Mozghovyi

The purpose of the article is research of the scientific and creative heritage of Mykola Mozghovyi in the context of the evolution processes analysis in the Ukrainian pop song art at the end of XX – beginning of XXI century.

Methodology is based on culturological and art history research of contemporary musical culture.

Results. The article is devoted to the study of the art, pedagogical and scientific heritage of the Ukrainian pop singer, poet and composer, People's Artist of Ukraine, candidate of art history, professor of Dragomanov Kyiv National Pedagogical University Mykola Mozghovyi in context of historical development analysis of Ukrainian variety song art. An analysis of modern scientific literature devoted to

the historical development of mass musical culture and show business in Ukraine has shown that this issue remains almost the least studied sphere of national culture. In modern conditions of show business functioning, the importance of studying the artistic achievements of the past, researching the creativity of such notable professionals as Mykola Mozghovyi is emphasized. It is shown that Mykola Mozghovyi as a scientist was the first who systematically studied the evolution processes of Ukrainian variety song art formation in Ukraine, determined a number of factors that define the level of "massification" of the national variety art and analyzed the role of technical means in the historical development of the Ukrainian variety music at the end of XX – beginning of XXI century. Mykola Mozghovyi attributed particular importance to modern market mechanisms and cultural factors as determining factors in the evolutionary development of the pop song genre.

Novelty. The analysis of evolutionary processes in Ukrainian variety song art at the end of XX – beginning of XXI century was further developed based on the use of scientific works of Mykola Mozghovyi.

Practical significance. Materials and conclusions of the study can be used in practical activities of Ukrainian producers, managers and performers who are interested in promoting their works, further scientific and educational works, for example, in the development of lectures on the courses associated with variety music.

Keywords: Mykola Mozghovyi, performing style, Ukrainian variety art, creative activity, author's song, massification of pop art.

Постановка проблеми. У сучасній музичній культурі приділено доволі широку увагу висвітленню та розгляду особистісних творчих досягнень відомих представників естрадного співу. Проте бракує аналізу особливостей історичного розвитку української естради через призму їх наукового й творчого доробку. Це ж стосується і творчості та наукової діяльності відомого композитора та виконавця Миколи Мозгового, який у своїх працях приділяв значну увагу проблемам еволюції української масової музичної культури, дослідженню естрадно-пісенної сфери 90-х рр.

*This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

та початку ХХІ ст., особливостям розвитку вітчизняного шоу-бізнесу, комерціалізації музичного мистецтва. Усе це зумовлює потребу в дослідженні творчого і наукового доробку Миколи Мозгового, який одним із перших зумів застосувати системний підхід до аналізу особливостей формування масової музичної культури в Україні.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Питання становлення української естради висвітлюється у розвідках Д. Бабич, М. Вишневської, Ю. Драбчук, А. Жебровської, І. Лепши, М. Поплавського, Н. Попович, О. Сапожнік, В. Чепеленка та ін. Дослідженню наукового й творчого доробку Миколи Мозгового в контексті розвитку українського естрадного мистецтва присвячено праці таких вітчизняних авторів, як А. Муха (2004), В. Откидач (2013), А. Стрига (2018), О. Мозгова (2013), І. Островський (2002), І. Вишневська, Л. Воронюк та ін. Проте проблеми історичного розвитку естрадного пісенного жанру, формування ринку сучасної української поп-музики все ще розглянуто недостатньо широко. У цьому контексті погляди відомого українського композитора, науковця та співака Миколи Петровича Мозгового на еволюційні процеси в українській музиці, без сумніву, мають особливі значення та вагу, особливо зважаючи на те, що ним у 2007 р. було захищено дисертацію на тему: «Становлення і тенденції розвитку української естрадної пісні» та здобуто науковий ступінь кандидата мистецтвознавства.

Мета статті — виконати дослідження наукового та творчого доробку Миколи Мозгового в контексті аналізу еволюційних процесів в українській пісенній естраді кінця ХХ — початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для культурно-мистецького життя України кінця ХХ — початку ХХІ ст. характерними стали процеси формування нових стилів естрадно-вокального мистецтва, яке завжди привертало увагу дослідників та науковців як складне музичне явище і культурний феномен. Останніми роками з'явилося доволі багато розвідок, присвячених проблемі історичного розвитку української естради. Надзвичайно динамічний розвиток цього виду мистецтва спричинив певні розбіжності в наукових поглядах.

Нині точиться чимало дискусій стосовно смислового наповнення терміна «популярна музика» та його відмінностей від поп-музики. Проте проблема взаємозв'язку цих понять, їх взаємного впливу і врахування історичних передумов їх виникнення все ще є не до кінця висвітленою в науковій літературі. Досліджувати історію розвитку вітчизняної естрадно-вокальної музики кінця ХХ — початку ХХІ ст. нині практично неможливо без врахування наукового доробку та особистого творчого шляху композитора, виконавця, професора і завідувача кафедри Інституту мистецтв Київського національного педагогічного університету імені М. Драгоманова М. Мозгового. Під час аналізу внеску М. Мозгового у розвиток української естради слід врахувати три основні напрями його діяльності, а саме як співака, менеджера в шоу-бізнесі та науковця.

Як зазначає А. Стрига, «авторська пісня у творчості М. Мозгового складає значний доробок у його музичній творчості. Митець писав спонтанно, керуючись миттєвим натхненням і незабутніми моментами життя. Його твори вирізняються високим рівнем складності виконання, мелодійністю, ліризмом, національним характером та елементами музичних традицій 50–60 років, а саме стилів танго та романсу» (Стрига, 2018, с. 279).

Як професор та завідувач кафедри теорії та методики постановки голосу Інституту мистецтв Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, М. Мозговий чимало часу присвячував дослідженню музичної естради, зокрема її основного жанру — естрадній пісні. Водночас значну увагу композитор приділяв вивченню і джазового мистецтва як першовитоку сучасної української естради. У згаданій дисертації науковець особливо виокремлює 70-ті рр. минулого століття, коли виникли сприятливі умови для популяризації джазу в Україні, оскільки саме тоді відбулась його легалізація з подальшим започаткуванням регулярних всесоюзних джазових фестивалів. У той час створено такі аматорські та професійні ансамблі й оркестри, як джаз-оркестри «Дніпро», «Зелений вогник», ВІА «Сверчковое число», «Арніка» та ін.

М. Мозговий як науковець уперше зумів системно проаналізувати історичні особливості розвитку музичної естради в Україні. Слід зазначити, що ця проблема і нині є чи

не найменше вивченою сферою національної культури. У своїй дисертації науковець зумів вирішити комплекс завдань, пов'язаних з масовізацією української естради, дослідив особливості історичного розвитку української естради, проаналізував роль супровідно-технічних засобів, сучасних ринкових механізмів та культурних факторів на формування процесів масовізації естрадного пісенного жанру.

У розвитку стилістики української пісенної естради М. Мозговий виокремлює кілька історичних періодів:

– 1950-ті – 1960-ті рр. – період поступової філармонізації самодіяльної міської пісенної культури. Найяскравішими представниками цього періоду були такі композитори, як Г. Майборода, О. Білаш, І. Поклад, А. Горчинський. Фундамент майбутнього жанру сольної естрадної пісні-романсу закладено тоді відомими оперними співаками Д. Гнатюком, М. Кондратюком, Ю. Гуляєвим та ін. У 1962 р. у Києві створено перший український джаз-клуб, і лише згодом такі клуби поступово почали з'являтися у Харкові, Львові та Донецьку;

– кінець 1970-х – 1980-ті рр. – період певного розростання жанрового спектра української естради та її персоніфікації, появи відомих виконавців і розширення впливу й популярності джазової музики. Саме тоді найяскравіше розкрився талант В. Івасюка, започатковано український фолк-рок та фолк-поп, яскравими представниками якого в той період були ВІА «Червона рута», «Водограй» та «Смерічка». Всесоюзна популярність пісень В. Івасюка пробуджувала в українській молоді неабияке почуття національної гордості (Мозговий, 2008). Особливу роль у національному відродженні, на думку вченого, відіграв фестиваль «Червона рута» у 1989 р., який став важливою культурною та політичною подією;

– кінець 1990-х – 2000-ні рр. – період, який характеризується відродженням сольного естрадного мистецтва, початком комерціалізації естрадно-пісенної творчості, посиленням ролі продюсерів у формуванні нових пісенних проєктів, появою таких професійних колективів, як «Океан Ельзи», «Бумбокс», «The Hardkiss» та ін.

Розвиток української естради у 1990-х рр. пов'язаний з її входженням у повноцінні ринкові відносини і вкрай складним процесом

формування українського шоу-бізнесу, який із самого початку мав надзвичайно несприятливі стартові умови, оскільки тоді мав місце тотальний контроль російського шоу-бізнесу. Його крупні представники в 1990-х рр. акумулювали значні кошти, створивши чисельні представництва в Україні, що дозволило їм фактично контролювати український шоу-бізнесовий ринок.

Народний артист України Микола Мозговий, будучи композитором, зумів розкрити також свій талант і як організатор сучасного українського естрадного мистецтва. Останні п'ять років свого життя він був керівником Національного палацу мистецтв «Україна», вклав чимало праці, намагаючись зробити його відомим концертним майданчиком міжнародного рівня. Також прагнув бачити на головній сцені країни якомога більше саме українських артистів, з патріотичним репертуаром. Про авторитет Миколи Мозгового як організатора та менеджера українського шоу-бізнесу свідчить хоча б те, що він був засновником і постійним головою журі Міжнародного телевізійного фестивалю «Пісня буде поміж нас», відомого фестивалю української пісні ім. Володимира Івасюка в м. Чернівці та фестивалю «Море друзів» у м. Ялта.

Ринкові механізми діють в усіх сферах господарської та культурної діяльності, не винятком є й музична індустрія. Останнім часом у цій галузі, зрештою як і в інших видах мистецтва, відбулися серйозні зміни, пов'язані передусім із необхідністю врахування економічної складової у сфері музичної індустрії. Підприємницька сторона музичного проєкту, разом із творчістю, дедалі більше позиціюється як необхідна складова сучасної продюсерської діяльності в музичному бізнесі. Симбіоз цих двох елементів – економічних інтересів і мистецької складової – забезпечує досягнення одночасно як конкурентоспроможності, так і оригінальності музичного продукту, основним споживачем якого є публіка.

М. Мозговий відзначав, що діяльність у сфері шоу-бізнесу має певні специфічні особливості, особливу технологію та підходи просування музичних проєктів, але водночас вона підкоряється законам, притаманним іншим видам бізнесу та суспільної діяльності. Шоу-бізнес об'єднує неабияку кількість процесів: економічних, кадрових, культурних, мистецьких тощо. Проте саме економіка му-

зичного проекту вважається однією із визначальних складових продюсерської діяльності та підприємництва в сучасному естрадному мистецтві.

Як зазначає В. Откидач, «... у сучасному шоу-бізнесі склався особливий розподіл праці, вельми відмінний від того, що притаманно матеріальному виробництву. Важлива роль відводиться автору або виконавцю, що додає цій індустрії високого ступеня персоналізації. Однак роль продюсера, імпресарію, менеджера, промоутера, а також інших учасників цього процесу настільки велика, що без них культурна подія чи захід не відбудуться» (Откидач, 2013, с. 20).

Микола Мозговий у своїх наукових працях особливо суттєве значення приділяв виокремленню найхарактерніших стильових та лексико-мелодичних ознак українського шлягеру, розуміючи надзвичайну важливість поширення української естрадної пісні в масовій культурі як ефективний інструмент популяризації української культури та важливий історичний етап еволюціонування української музики. Він відзначав, що в 70-х рр. загальною ознакою світової естради, як різновиду масової культури, стає поширення шлягерів (від нім. «Schlager» — ходовий товар та «schlagen» — бити в барабан) — особливо популярних пісень, підпорядкованих музичній моді. Характерними особливостями шлягеру є стандартність тематики (наприклад, тема кохання), простота тексту, виразність ритміки, лапідарність сюжету, образно-лексична стереотипність у поєднанні з оригінальністю провідного образу (Мозговий, 2008, с. 72).

Як зазначав композитор в одному з інтерв'ю: «У країні не діє закон про авторські права, процвітає піратство. За кордоном артист живе за рахунок сум від продажу альбомів, касет, використовує кліпи та концерти для рекламування своєї продукції. А у нас усе перевернули з ніг на голову. Випуск альбому стає статтею не прибутку, а колосальних витрат. Композиторам і поетам не вигідно писати, отримуючи копійки» (Островський, 2008). Але, водночас, український шоу-бізнес поступово стає конкурентоспроможним. Цьому сприяють фактор публічності та стрімкий розвиток медійних засобів.

Надаючи особливої важливості становленню сучасної української розважальної естрадно-танцювальної музики, М. Мозговий

досліджував ключові фактори, які є визначальними для шлягермейкерської технології. До них ним було віднесено нескладний і зрозумілий текст та музичну тему, а також чіткий та, водночас, оригінальний ритм у танцювальному або баладному жанрах, різкий контраст у поєднанні куплету і приспіву.

У дисертаційному дослідженні Олени Мозгової «Творчість Миколи Мозгового як явище української масової музичної культури» проаналізовано науково-дослідницький, композиторський, поетичний та виконавський напрями діяльності М. Мозгового та його вплив на формування української масової музичної культури кінця ХХ — початку ХХІ ст. Відзначалось, що творчість М. Мозгового як виконавця та композитора сформувалась на основі поєднання національних фольклорних традицій і нових течій масової української музичної культури. Композитор вмів поєднувати різні музичні стилі: фолк, джаз, поп та авторську пісню. Науковиця зазначає, що композитором «уточнено сутнісну характеристику масової музичної культури та принципи взаємодії мистецтва естради та публіки. Подальшого розвитку набули наукові положення про українську масову музичну культуру як цілісне явище та розкриття її взаємозв'язків з національними фольклорними традиціями» (Мозгова, 2013).

Без сумніву, відомий естрадний композитор, науковець, непримиренний борець із «фанерою» був надзвичайно колоритною фігурою в українській культурі та зробив значний внесок у розвиток естрадного пісенного жанру та дослідження еволюційних процесів в українській пісенній естраді кінця ХХ — початку ХХІ ст.

Висновки. Аналіз сучасної наукової літератури, присвяченої проблемам історичного розвитку пісенної естради та шоу-бізнесу, засвідчив, що ця проблема і нині є чи не найменше вивченою сферою національної культури. Микола Мозговий як науковець перший системно досліджував еволюційні процеси в українській музичній естраді. У своїй дисертації науковець зумів визначити немало чинників, які визначають рівень масовізації вітчизняної естради, проаналізував особливості історичного розвитку української естради, дослідив роль супровідно-технічних засобів.

Особливого значення Микола Мозговий надавав сучасним ринковим механізмам та культурним чинникам як визначальним факторам еволюційного розвитку естрадного пісенного жанру.

Також саме в працях цього професійного співака і композитора здійснено значний внесок у формування теоретичних основ у галузі естрадного вокального виконавства та дослідження шляхів упровадження сучасних методів шлягермейкерських технологій в українську розважальну естрадно-танцювальну музику кінця ХХ — початку ХХІ ст. До ключових факторів створення шлягерів композитор відносив зрозумілий текст, переважно на ліричну тематику, чіткий та оригінальний ритм у танцювальному або баладному жанрах, різкий контраст у поєднанні куплету і приспіву.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі сучасних проблем та тенденцій формування масової музичної культури, принципів взаємодії поп-музики та публіки з урахуванням еволюційних процесів в українській музиці.

Список посилань

- Мозгова, О. М. (2013). *Творчість Миколи Мозгового як явище української масової музичної культури*. (Автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства). 26.00.01. Київ.
- Мозговий, М. П. (2007). *Тенденції становлення й розвитку української естрадної пісні*. (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства). Київ.
- Мозговий, М. П. (2008). Особливості українського шлягеру в контексті розвитку національної естради. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*, 10, 72–79. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2008_10_12.
- Мозговий, М. (2008). Історико-культурні умови розвитку української пісенної естради ХХ ст. *Народознавчі зошити*, 3–4, 313–317.
- Муха, А. (2004). Композитори України та української діаспори: довідник. *Музична культура*.
- Островський, І. (2002). Микола Мозговий: «Шоу є, а туалетів немає». *День*, 2 серпня 2002 року. Відновлено з <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/mikola-mozgoviy-shou-ie-tualetiv-nemaie>.
- Откидач, В. (2013). *Естрадний спів і шоу-бізнес: навчально-методичний посібник*. Вінниця: Нова Книга.
- Стрига, А. В. (2018). Основні форми музичної творчості Миколи Мозгового. *Культура і сучасність*, 2, 276–280. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kis_2018_2_50.

References

- Mozghova, O. M. (2013). *Creativity of Mykola Mozghovi as a phenomenon of Ukrainian mass music culture*. (Author's dissertation ... Candidate of Art History). 26.00.01. Kyiv. [In Ukrainian].
- Mozghovi, M. P. (2007). *Trends in the formation and development of Ukrainian pop song*. (Author's dissertation for the degree of Candidate of Art History). Kyiv. [In Ukrainian].
- Mozghovi, M. P. (2008). Features of the Ukrainian hit in the context of the development of the national stage. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dizainu i mystetstv*, 10, 72–79. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2008_10_12. [In Ukrainian].
- Mozghovi, M. (2008). Historical and cultural conditions of development of the Ukrainian song variety of the XX century. *Narodoznavchi zoshyty*, 3–4, 313–317. [In Ukrainian].
- Mukha, A. (2004). Composers of Ukraine and the Ukrainian diaspora: a handbook. *Muzychna kultura*. [In Ukrainian].
- Ostrovsky, I. (2002). Mykola Mozghovi: “There are shows, but no toilets”. *Den*, August 2, 2002. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/mikola-mozgoviy-shou-ie-tualetiv-nemaie>. [In Ukrainian].
- Otkydach, V. (2013). *Variety singing and show business: a textbook*. Vinnytsia: Nova Knyha. [In Ukrainian].
- Stryga, A. V. (2018). The main forms of musical creativity of Mykola Mozghovi. *Kultura i suchasnist*, 2, 276–280. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kis_2018_2_50. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 18.03.2021